

GİRESUN EYNESİL AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

Erol TOPAL*

ÖZ

Günümüzde teknolojinin hızla yayılması, köyden kente olan göçler ağızlardaki kelimelerin unutulmasına sebep olmaktadır. Dil çalışmalarının önemli bir alanı da ağız araştırmalarıdır. Türkiye'deki ağız araştırmalarının kökeni 19.yüzyıla kadar uzanır. Bu alanda daha önce yapılmış olan derleme sözlüğünde eksiklikler ve hatalar vardır. Bu eksikliklerin giderilmesi için de derlemeler yapılması ve bu derlemelerin işlenmesi gerekmektedir. Bu çalışma Giresun ili, Eynesil ilçesinden Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada Eynesil'in farklı yerlerinden derlenen kelimelerin bazılarının Derleme Sözlüğü'nde olmadığı, bazılarının da farklı anlamlandırıldığı belirlenmiştir. Bazılarının ise Giresun ağızı içinde gösterilmediğı tespit edilmiştir. Bu eksikliğı gidermek için de mevcut çalışma yapılmıştır. Derlemeler ilçenin değişik yerlerinden yapılmıştır. Derleme yapılırken daha çok orta yaşın üstünde okuma yazma bilmeyen kadınlar tercih edilmiştir. Çalışma sonunda derleme sözlüğünde olmayan 82 farklı kelime ve deyim tespit edilmiş ve anlamlandırılmıştır. Tespit edilen kelime ve deyimler derleme sözlüğünde olup olmamasına, farklı anlamlandırılmış olmasına ve Giresun ağızında gösterilip gösterilmemesine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmanın sonuna sonuç bölümü ve faydalanılan kaynaklardan oluşan küçük bir kaynakça eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ağız Araştırmaları, Derleme, Derleme Sözlüğü, Eynesil Ağızı.

ABSTRACT

Today, the rapid spread of technology and the migration from villages to towns cause dialect-specific vocabulary to become forgotten. One important area of linguistics is dialect research. The origin of dialect research in Turkey dates back to the 19th century. Various deficiencies and mistakes have been identified in dictionaries compiled within this field. In order to overcome these deficiencies, it is necessary to make, as well as to process compilations. This particular study was carried out in order to contribute to the dictionary compiled for the Turkish dialect of Eynesil, Giresun. In the study, it was determined that some of the words that were recently collected from different parts of Eynesil, were not found in the Compilation Dictionary, and

* Dr. Öğretim Üyesi , Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-9773-0389, E-posta: etopal@kastamonu.edu.tr

moreover that some words were completely different—some of which lacking in the Giresun dialect altogether. The current work has also been done to overcome this shortcoming. The words featured in this study were gathered from different parts of the region. Middle aged, illiterate women were preferred for the purposes of this research. Towards the end of the study, 82 different words and phrases that were not found in the original compilation dictionary were identified and interpreted, and then classified according to whether or not they appear in the original compilation dictionary, as well as whether or not they appear in the broader Giresun dialect. At the end of this study, a small bibliography consisting of a results section as well as utilized sources section was added.

Keywords: Dialect Research, Compilation, Compilation Dictionary, Eynesil Dialect

TDK *Türkçe Sözlük*'te "ağız" terimi, *Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.* anlamı ile verilmektedir. Ağızlar, yazı dilinden bağımsız gerek fonetik gerekse morfolojik olarak çeşitli söyleyiş farklılıkları bulunan önemli dil hazineleridir. Bu hazineleri ortaya çıkarmak için yapılacak ilk iş derleme yapmaktır. Bu derleme çalışmaları içinde en değerlilerinden biri Türkiye Türkçesi ağızlarından yapılan derlemelerle hazırlanmış olan "Derleme Sözlüğü" dür. Derleme Sözlüğü 1963-1982 yılları arasında yapılan derlemelerle on iki cilde ulaşmıştır. Bu sözlükte ülkemizin dört bir yanından derlenmiş kelimeleri bulmak mümkündür. *Derleme Sözlüğü* ülkemiz ağızlarındaki bütün kelimeleri kapsamamaktadır ve eksiklikleri bulunmaktadır. Sözlük, gönüllülerin gönderdiği fişlerle oluşturulduğu için birtakım hatalar da söz konusudur. Bu eksikliklerin ve hataların giderilmesi için son zamanlarda derleme sözlüğüne katkılar ile ağız sözlükleri çalışmaları hız kazanmıştır. Bu çalışmalarda derleme sözlüğünde yer almayan bir çok kelime gün yüzüne çıkarılmıştır.

Günümüzde okur yazar oranının artması, köyden şehre olan göçler ve teknolojinin hızla yayılması ve gelişmesiyle yazı dilinde olmayan fakat ağızlarda yaşayan kelimeler unutulmaya yüz tutmuş ve kullanılmamaya başlamıştır. Bundan dolayı ağızlardaki kelimelerin yok olmadan ortaya çıkarılması gereklidir.

Bu çalışma Giresun ili, Eynesil ilçesinden yapılan derlemelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Eynesil ağızı, Şalpazarı ağızı ile birlikte batı grubu ağızlarının kuzeydoğudaki başlangıç noktasıdır. Leyla Karahan (1996: 117), Karadeniz sahilindeki ağızları Sinop'tan Şalpazarı'na kadar batı grubunun aynı birinci derecedeki alt grubunda göstermektedir. Giresun ağızını iki ağız bölgesine ayıran Necati Demir (2009: 127) ise sahil ilçelerini -Balıncak'tan Eynesil'e kadar- Giresun'un birinci ağız bölgesi olarak gösterir. Eynesil ağızı üzerine bugüne kadar akademik bir çalışma yapılmamış olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Eynesil'in dışardan göç almaması ve sanayinin etkisinden uzak olması da çalışmaya değer katmaktadır. Derleme yapılırken daha çok orta yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen kadınlar

tercih edilmiştir. Onların kullandığı yerel kelimeler tespit edilmiş anlamlandırılmıştır. Ayrıca, Giresun ili ve yöresi üzerine yapılan çalışmalar da incelenmiş, bu çalışmalarda ortaya konulan sözcükler listeye alınmamıştır. Çalışma, *Derleme Sözlüğü*'ne katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Eynesil'in farklı yerlerinden derlenen kelime ve deyimlerin bazılarının *Derleme Sözlüğü*'nde olmadığı bazılarının ise farklı anlamlandırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bazı kelimeler de Giresun ağzı içinde gösterilmemiştir. Bu eksiklikleri giderme adına da mevcut çalışma ortaya çıkmıştır. Çalışmada derleme sözlüğünde bulunmayan kelime ve deyimler ile derleme sözlüğünde farklı anlamlandırılmış kelime ve deyimlere yer verilmiştir. Kelimeler yazılırken ses özellikleri de korunmuştur. Derlenen kelimelerin çoğu yöre insanları tarafından hâlâ konuşma dilinde canlı bir şekilde kullanılmaktadır. Tarafımızdan tespit edilen Derleme sözlüğünde bulunmayan veya farklı anlamlandırılmış kelimeler ve deyimler şunlardır:

1. Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Kelimeler

aşışık: Kapının tam kapatılmaması, hafif aralık bırakılması.

bardabaşlık: Düzensizlik.

bözdembölek: Bir çeşit diken meyvesi.

caranak: Şimşek ve gök gürültüsüyle yağın hızlı yağmur, sağanak.

cenük: Deniz kıyısına yakın yerler, sahil (Derleme sözlüğünde cenik diye yazılmış).

cırifta: Kızgın yağda pişirilen hamur.

cobullanmak: Saçı sakalı birbirine karışmak.

depümek: Islak bir yerin kurumması (özellikle çamur olan yerler kurduğunda kullanılır).

deşmek/döşmek: Göbekli ve kısa boylu kişiler için kullanılır.

dıbiç: Makat.

dozuramak: Kolun ya da bacağın sızlaması.

dömbek: İri büyük. (özellikle gözler için kullanılır).

döşürcü: Köy köy gezerek eşya toplayan kişi.

essah: Sahi, gerçek.

ey vermek: Çağrılmaya karşılık, sesle ycevap vermek.

fakıramak: Gürültü yapmak.

fakırtı : Gürültü.

feşfekil: Darmadağın.

folluk: Tavukların yumurtlaması için hazırlanmış yer.

föslek: Dişsiz ya da dişsiz gibi konuşan.

gabartlak: Olmamış ama olmaya yakın incir.

garabazar: Yaklaşık olarak, tam ölçüsünde olmayan.

gagirtle çıkmak: Çok zayıflamış kişiler için kullanılır.

garavu: Ağaçtan yapılmış ucu çengel biçiminde olan ve ağaç dallarını kendimize doğru çekmeye yarayan bir araç.

gıçmuk atmak: Hayvanların tepme hareketi.

gıynak: Üzüm salkımının küçük dalları.

- hafır hafır:** Yorgunluktan derin derin soluyarak.
halputmak: Çabuk çabuk yemek
haltamak: Eskimek.
harınlamak: Sıcaklamak.
harınlamuk: Sıcaklamış.
hayf: Öç.
hayf almak: I. Öç almak. II. Bir kimsenin olumsuzluk yaşamasından neşe duymak.
heble: ha+böyle › Heble: Bu şekilde
heşlemek: Hayvanları “heş heş” diyerek bir yerden uzaklaştırmak.
heşüle: ha+şöyle > heşüle: Şu şekilde, şu biçimde.
hıtlamak: Parça parça kesmek, ince ince doğramak.
ileki gün: İki gün önce
indam: Beklenilmeyen kadar.
kef: Kir.
kiçemek: Küçük görmek, hakir görmek.
kötek:Çamaşır yıkamada kullanılan enli sopa.
kötek yemek: mec. Dayak yemek.
kümbül: Hafif kambur olan kişiler için kullanılır.
meh: Kaba bir şekilde “Al,buyur”.
nah: Kabaca “Al,işte”
navlun: Araçların bir eşyayı taşıma ücreti.
ocaklık: Bacanın etrafında oturulan, ateş yakılan taban bölümü.
öymek: Herhangi bir yere leke veya başka bir şey bulaştırmak.
p.ç etmiş gibi olmak: Çok kötü bir davranışta bulunan ve suçunu kabullenmiş kişilere söylenir.
pokiç: Yuvarlak taşlarla oynanan oyun.
posurmak: Küflenme.
pül: Taze, sütlü mısır.
sacekmē: Sac üzerinde pişen mısır ekmeği.
saciyek:Üzerine tencere, tava vb. konan ateş üstüne oturtulan üç ayaklı demir alet.
sıypıtmak: mec. Kafayı yemek, delirmek.
sıypık: mec..Kafayı yemiş,delirmiş.
siftin: İlk olarak, birinci.
sökütmek: Kıyafetlerini çıkarmak,soyunmak.
tingilitos oynamak: Tahteravalli oynamak.
tipsi: Balık yavrusu.
tömbelek: Ramazanda insanları sahura kaldırmak için vurulan nesneye verilen ad.
tömbelek çağırma: Davul veya tenekeye vurarak ve maniler söyleyerek insanları sahura kaldırma işi.
tüneklik: Kümes.
vazıramak: Boş boş ve çok konuşmak
yafıramak: Çok korkmak.

yaf yaf etmek: Korkudan titremek.
yavşu: Hayvanlara verilen bir çeşit ot.
yejilik: Hafif. Ağır değil.
zabaccag: Ertesi sabah.
zabaccâsı: Ertesi sabah.
zabahdan: Sabahtan, sabahleyin.

2. Derleme Sözlüğü'ndeki Anlamlarının Yanında Giresun Ağızlarında Farklı Anlamları da Bulunan Sözcükler

bardabaş: Ev içindeki kavga gürültü, düzensizlik.
çaydak: Çıplak, yalın, tek başına,yalnız
kelem: Karalahananın sap kısmı.
heneke: Çocukların bilyelerle ve bozuk para veya gazoz kapaklarını dizerek oynadıkları bir tür oyun.
mağ: Bahçe içindeki hafif bayır
tesbermek: Ölmek.

3. Derleme Sözlüğü'nde Giresun Ağızları ile Aynı Anlamda Bulunan Ancak Giresun Yöresinde Kullanıldığı Belirtilmemiş Sözcükler

elmek: Bir tutam, bir avucun aldığı kadar.
höle: ha+öyle > höle: Böyle, bu şekilde.
kesek: Küçük odun ve çalı parçaları.
zıbartmak: Çok kötü dövmek.

Sonuç

Günümüzde teknoloji hızla gelişmekte ve yayılmaktadır. Ayrıca ülkemizde köyden şehre göç de hızla devam etmektedir. Bu çalışmada Giresun'un Eynesil ağzından Derleme Sözlüğü'ne eklenebilecek 82 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden bazıları Derleme Sözlüğü'nde hiç bulunmazken bazıları farklı anlamlandırılmıştır. Bu farklılıklar belirtilmiştir Çalışmadaki bu sözcüklere yeni çalışmalarla yeni sözcükler eklenebilir. Bunun için de köy köy gezilip yeni derlemeler yapılması gerekmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında keşfedilmeyi bekleyen daha pek çok kelime vardır. Dil araştırmacıları ve özellikle akademisyenler bu kelimeleri yok olmadan ortaya çıkarmalıdır. Ortaya çıkarılan bu malzemeler değerlendirilmeli ve *Derleme Sözlüğü'nün* genişletilmiş yeni basımı yapılmalıdır. Bu yeni basım, Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan kelime varlığının tek bir eserde toplanması açısından önem arz etmektedir. Yazı dilinde yeni kelimelere ihtiyaç duyulduğunda bu eser fazlasıyla yardımcı olacaktır.

Transkripsiyon İşaretleri ve Kısaltmalar

ā: uzun a
ŋ: dip damak n'si
ū: uzun u
mec: mecaz.

KAYNAKÇA

- DEMİR Necati, Özkan Aydoğdu (2009). *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun: Giresun Valiliği Yayınları.
- Derleme Sözlüğü* (1963-1982). C. I- XII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLENSOY Tuncer, Ercan Alkaya (2003). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOCA Sinan (2015). *Görece ve Yöresi Ağızları*, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TEKİN Feridun, Samet Cantürk (2014). "*Giresun ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar*", *Diyalektolog- Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, 9: 33-46
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.